

## **ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ ЯК НАЙВАЖЛИВІШИЙ СКЛАДНИК ЕКОЛОГО-ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ**

*У статті досліджуються особистісні якості, сформованість яких є показником розвитку еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя.*

**Ключові слова:** еколого-валеологічна культура, особистісні якості, майбутній вчитель.

*В статье исследуются личностные качества, сформированность которых является показателем развития эколого-валеологической культуры будущего учителя.*

**Ключевые слова:** эколого-валеологическая культура, личностные качества, будущий учитель.

*In article the personal qualities which presence is a development indicator ekologo-valeological cultures of the future teacher are investigated.*

**Key words:** ecological-valeological culture, personal qualities, the future teacher.

**Постановка проблеми.** Подолання сучасних екологічних проблем та пов'язаних з ними проблем збереження здоров'я населення ми пов'язуємо з розвитком еколого-валеологічної культури особистості, яка спрямована на забезпечення паритету суспільства та природи, гармонії людини й навколишнього середовища. Особливого значення набуває формування еколого-валеологічної культури вчителя, котрому належить провідна місія у вихованні нового покоління, яке має забезпечити перехід суспільства до сталого розвитку [3, с. 5].

Сформованість еколого-валеологічної культури передбачає також сформованість властивостей особистості майбутнього вчителя, які зумовлюють його становлення як професіонала у сфері педагогічної праці та дозволяють забезпечити творчий характер еколого-валеологічної діяльності.

**Аналіз актуальних досліджень.** Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя нами визначена як цілісне інтегроване особистісно-психологічне утворення, складний конгломерат еколого-валеологічних ціннісних орієнтацій, знань, умінь і якостей, які набули особистісного змісту в структурі його професійно-педагогічної свідомості та стали спонукальними мотивами професійної еколого-валеологічної діяльності [2, с. 16].

Дослідження різних властивостей особистості, до яких належать особистісні якості, висвітлювалися в численних публікаціях з психології та педагогіки. Під якостями особистості розуміють стійкі особливості її поведінки, які повторюються в різних ситуаціях.

Якості особистості – це соціально й біологічно зумовлені структури особистості, що поєднують психічні процеси, властивості, утворення, сталі стани та визначають стійку поведінку особистості в соціальному і природному середовищі. Якості часто поєднуються зі здібностями, тобто з індивідуальними особливостями особистості, що розвиваються у процесі засвоєння людиною суспільного досвіду, виховання й навчання, у процесі трудової діяльності та які є суб'єктивними умовами успішного здійснення певного виду діяльності [1; 7].

У структурі базових якостей педагога виділяють морально-особистісні, особистісно-педагогічні та професійно-педагогічні якості [5]. Однак проблема визначення особистісних якостей, яка є невід'ємним складником еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя, залишається в сучасній педагогіці недостатньо дослідженою.

**Мета статті** – виявити та проаналізувати особистісні якості майбутнього вчителя, які визначають високий рівень сформованості його еколого-валеологічної культури.

**Виклад основного матеріалу.** В умовах переходу до сталого розвитку, коли єдиним імперативом екосоціального розвитку стає екологічна оптимізація антропогенної діяльності, особливого значення набувають морально-особистісні якості людини. Останнім часом публікується багато робіт, присвячених формуванню так званої екологічної людини, яка саме за морально-особистісними якостями відрізняється від людини-споживача – суб'єкта сучасного екосоціального розвитку (О. Іващенко, О. Вознюк, С. Дерябо, Л. Нечипорук, Ю. Пахомов, С. Шмалей, В. Ясвін та ін.). Формування екологічної людини можна вважати певним етапом еволюції для досягнення еколого- та здоров'язабезпечного співіснування суспільства і природи [6; 8]. Перетворення людини-споживача на людину екологічну можливе лише завдяки духовній еволюції людини, провідним чинником якої можна вважати еколого-валеологічну культуру.

Основою формування уявлень про екологічну людину є теоретичний базис концепцій учених-антропокосмістів. Маючи чіткі уявлення про особистість людини та її соціальне оточення, вони сформували соціально-екологічний ідеал особистості і суспільства.

Для його досягнення були намічені конкретні шляхи, в основу яких покладена стратегія неруйнівної поведінки в природі та Універсумі.

Для екологічної людини властива психологічна (перцептивно-афективна, мотиваційно-ціннісна, когнітивна) інтегрованість у світ природи, що базується на уявленні про взаємозалежність людини і природи, в основу якого покладаються такі положення: людина не ізольована від природи, а є одним з елементів складної системи екологічних залежностей і будь-яка її дія може мати непередбачені наслідки, які здатні порушити баланс у біосфері та негативно вплинути на здоров'я самої людини. Тому екологічна людина повинна пам'ятати, що всі закони функціонування природних екосистем є для неї настільки ж обов'язковими, як і для інших живих організмів; світ природи є не тільки джерелом матеріальних ресурсів, але й чинником особистісного, духовного розвитку людини. Екологічна особистість прагне до психологічної єдності зі світом природи, що дозволяє реалізуватися її духовному потенціалу; не тільки людство впливає односторонньо на природу, але і природа так само впливає на характер розвитку людства, забезпечує біологічну основу здоров'я людини. Тому екологічна особистість прагне впливати на інших людей, різноманітні суспільні, економічні і політичні структури, щоб їхня діяльність була екологічно доцільною, не призводила до негативних змін у довкіллі, які потім будуть так само впливати на розвиток людства, тобто вона прагне бути екологічно активною [4, с. 57].

Для екологічної особистості властивий суб'єктний характер сприймання природних об'єктів, а саме: природні об'єкти відносяться нею до сфери "людського", рівного їй у своїй самоцінності і, відповідно, взаємодія з ними включається у сферу дії етичних норм, правил тощо; природні об'єкти можуть виступати для неї в ролі референтних осіб і груп, що змінюють її погляди, оцінки, ставлення до себе, до речей, природи й інших людей; бути для неї повноправними партнерами зі спілкування та спільної діяльності.

Для екологічної особистості властиве прагнення до непрагматичної взаємодії з природою, що виявляється в чотирьох основних сферах: естетичному освоєнні природних об'єктів та їх комплексів; пізнавальній діяльності, зумовленій інтересом до життя, задоволенням від самого процесу пізнання; практичній взаємодії з природними об'єктами, в основі якої лежить не бажання отримати певний корисний продукт, а потреба у спілкуванні з ними; участі в природоохоронній діяльності, продиктованій не міркуванням "дальнього прагматизму" (необхідністю зберегти природу, щоб нею могли ко-

ристуватися майбутні покоління), а потребою піклуватися про природу заради неї самої.

Грунтуючись на вищезазначеному теоретичному дослідженні проблеми, для формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя, на нашу думку, необхідний розвиток, окрім інших, таких якостей його особистості:

– *гуманності* – складного психічного утворення, яке включає усвідомлення і розуміння норм моралі, наявність гуманних почуттів і моральної поведінки. Базовою категорією гуманності є поняття “гуманні почуття”, тобто емоційне переживання реальних гуманних взаємин і взаємодій. Виявленням гуманності є доброзичливе ставлення до людей, відчуття співпереживання, милосердя, справедливості, чуйності, емпатії, турбота про екологічний стан навколишнього середовища, повага до всього живого;

– *громадянськості*, яка передбачає психологічну готовність до активного суспільного життя, спроможність людини ефективно реалізовувати громадянські права й обов’язки в умовах переходу суспільства до сталого розвитку. Громадянськість дозволяє вільно орієнтуватися у проблемах сучасного соціально-екологічного життя в Україні; брати участь у діяльності екологічних інститутів демократичної держави; захищати власні екологічні інтереси, права і свободи інших громадян, виконувати екологічні обов’язки в межах місцевої громади та держави; використовувати способи діяльності й моделі поведінки, що відповідають соціально-екологічному ідеалу суспільства, чинних екологічному законодавству та іншим нормативним документам України, що орієнтовані на збереження навколишнього середовища та здоров’я населення. Визначальними характеристиками громадянськості є: високий рівень еколого-валеологічної свідомості й освіченості, патріотизм, моральність і трудова активність;

– *відповідальності* – інтегрованої особистісної якості, яка має високий рівень усвідомленості й узагальненості. Для неї характерним є морально-правовий зміст, що становить єдність духовно-морального і раціонально-практичного аспектів ставлення особистості до довкілля та здоров’я. Відповідальність виявляється у добросовісному виконанні екологічних обов’язків, дотриманні екологічних вимог щодо збереження здоров’я, готовності відповідати за свої вчинки у навколишньому середовищі;

– *ініціативності* – необхідної якості особистості, яка виявляється в усіх видах діяльності. Це найвищий показник творчого інтелекту, спрямованості на активне і продуктивне вирішення еколого-

валеологічних проблем. Ініціативність пов'язана з допитливістю, винахідливістю, здібністю висувати ідеї та пошук найраціональніших способів їхнього практичного втілення;

– *дбайливості* – якості особистості, яка формується в різних видах трудової діяльності і виявляється в ситуаціях, коли людина, завдаючи в процесі своєї діяльності шкоди природі та своєму здоров'ю, уживає ряд заходів на їх відновлення. Дбайливість допомагає враховувати негативні наслідки антропогенної діяльності і планувати найбільш еколого- і здоров'ябезпечні способи господарювання. Дбайливість пов'язана з такими особистісними якостями, як бережливість і раціональність;

– *наполегливості*, яка дозволяє особистості мобілізувати свої можливості для подолання еколого-валеологічних проблем, знаходити відповідні засоби для цього. Наполеглива особистість завжди правильно оцінює обставини і знаходить у них те, що допомагає досягти цілі, не зупиняється перед невдачами, не піддається сумнівам, не зважає на докори чи протидію інших людей;

– *дисциплінованості* – якості особистості, яка виявляється у витриманості, внутрішній організованості, готовності виконувати всі вимоги щодо збереження здоров'я у різних екологічних ситуаціях, дотримуватися чинних у державі екологічних законів та правил неруйнівної поведінки в навколишньому середовищі.

Процес формування особистісних якостей полягає в розкритті та реалізації особистісного потенціалу студента, його можливостей і здібностей. Необхідним чинником розвитку цих якостей є глибоке усвідомлення свого обов'язку, прагнення до самооцінки, самоаналізу та самовдосконалення. Особистісні якості майбутнього педагога впливають на характер і результати його еколого-валеологічної діяльності, реалізацію можливостей, здібностей, становлення його професійної майстерності та компетентності.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Виходячи з проведеного дослідження, можна дійти висновку, що означені особистісні якості визначають професійно-педагогічну та еколого-валеологічну спрямованість особистості майбутнього вчителя, забезпечують високий рівень сформованості його еколого-валеологічної культури. У зв'язку з цим актуальним є пошук ефективних педагогічних технологій, здатних забезпечити розвиток цих якостей та сприяти формуванню еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя як невід'ємного складника його загальної та професійно-педагогічної культури.

**Література**

1. *Ананьев Б.Г.* Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – СПб. : Питер, 2002. – 282 с.
2. *Бойчук Ю.Д.* Теоретико-методичні основи формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя : Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти”. – Харків, 2010. – 44 с.
3. *Бойчук Ю.Д.* Еколого-валеологічна культура: теоретико-методичні аспекти формування : [Монографія] / Ю.Д. Бойчук. – Суми : ВТД “Університетська книга”, 2008. – 357 с.
4. *Дерябо С.Д.* Экологическая педагогика и психология / С.Д. Дерябо, В.А. Ясвин. – Ростов н/Д. : Феникс, 1996. – 480 с.
5. *Мережко С.Ю.* Професійні якості вчителя / С.Ю. Мережко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. – Запоріжжя : ЗІДМУ, 2007. – № 45. – С. 251–254.
6. *Пахомов Ю.Н.* Формирование эчеловека: методологические принципы и программные установки / Ю.Н. Пахомов. – СПб. : изд-во С.-Петербургского университета, 2002. – 124 с.
7. *Платонов К.К.* Структура и развитие личности / К.К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – 256 с.
8. *Шмалей С.В.* Екологічна особистість : [Монографія] / С.В. Шмалей. – К. : Бібліотека офіційних документів, 1999. – 199 с.